

Борис ГУЗЬ

Родовід отамана Ангела

Поміж учасників визвольних змагань в Україні в 1918–1919 рр. виділяється яскрава і неординарна постать отамана Євгена Петровича Ангела, уродженця села Власівка Борзнянського повіту Чернігівської губернії (нині Ічнянського району Чернігівської області), одного з керівників повстанського руху проти більшовиків на Чернігівщині, Сумщині та Полтавщині. Колишній поручик царської армії під час повстання проти гетьмана П. Скоропадського в листопаді 1918 р. організував Курінь смерті ім. кошового Івана Сірка, громив гетьманську варту в Конотопі, Бахмачі, Прилуках та Ніжині, потім воював з червоними. Влітку 1919 р. Євген Ангел контролював тимчасово захоплені більшовиками сільські райони від Конотопа до Ніжина. Воював також і з білими, загинув за нез'ясованих обставин наприкінці 1919 р., було йому тоді 23 роки.

**Євген Петрович Ангел.
1918 р.**

Біографія отамана Ангела вивчена досить докладно, вона викладена в статті «Боротьба і смерть отамана Ангела», поміщеній на сайті 13.07.2016 р., і в альманасу «Оживає минувшина» (книга п'ята), є і відповідна стаття в українській Вікіпедії. Але з походженням отамана немає повної ясності.

Згідно із загальноприйнятою думкою, народився він у сім'ї заможного селянина, який походив із болгар, а прізвище Ангел утворене від болгарського прізвища Ангелов. За сімейними переказами і повідомленнями краєзнавців на Чернігівщину Ангелових привіз хтось із поміщиків Тарновських, які володіли маєтком Качанівка біля Власівки. Сталося це після російсько-турецької війни 1806–1812 рр., або ж 1828–1829 рр. Є й версія, згідно з якою Ангелови спочатку втекли в Бессарабію, рятуючись від турків, а вже звідти перебралися на Чернігівщину.

Для вивчення вказаних версій досліджено родовід Євгена Ангела на підставі наявних історичних документів: метричних і сповідних книг та ревізьких казок (реєстрів). Церква Георгія Хозевіта, в парафію якої входив хутір Власівка, була відкрита в 1828 р., а раніше Качанівка і Власівка відносилися до парафії Миколаївської церкви села Парафіївки, тому вивчалися і документи Миколаївської церкви.

В результаті досліджень складено розпис роду Ангелів, який виявився досить численним і розгалуженим, всього знайдено більше сотні імен. Тому далі наводяться відомості, які стосуються лише лінії роду Євгена Ангела і, частково, пов'язаних з нею родів.

Церква Георгія Хозевіта в Качанівці. Сучасний вигляд

Отримані результати досліджень виявилися досить несподіваними, з'ясувалося, що Ангели проживали на Чернігівщині ще у XVIII столітті. Перша згадка про рід Ангелів знайшлася в Сповідній книзі Миколаївської церкви 1787 р. В слободі Туркенівці (нині Южне Ічнянського району) проживали Степан Софронович Ангел (нар. бл. 1731 р.) з дружиною Варварою Андріївною (нар. бл. 1743 р.) та дітьми.

У Сповідній книзі 1800 р. записана вже вдова Варвара Андріївна Єнголіна з сином Мироном Степановичем (нар. бл. 1785 р.), його дружиною Зіновією Семенівною (нар. бл. 1780 р.) та дітьми, і ще один син – Микита Іванович Калениченко (нар. бл. 1772 р.) з дружиною Зіновією Павлівною (нар. бл. 1774 р.).

Микита Іванович Калениченко і є першим відомим предком (прапрадідом) Євгена Ангела. Його можна було б вважати сином Варвари Андріївни від першого шлюбу, якби не одна обставина: її старша дочка Єфимія Степанівна народилася близько 1771 р., вона була на рік старша за Микиту. Можна припустити, що Микита Калениченко доводився родичем по матері Степану Ангелу. Почасти це підтверджує і той факт, що Варвара Андріївна в 1816 р. проживала в Туркенівці в сім'ї сина Мирона, а Микита жив з сім'єю окремо.

Відсутність Микити Калениченка в Сповідній книзі 1787 р. свідчить про те, що він з'явився в Туркенівці після російсько-турецької війни 1787–1791 рр. Події тієї війни відбувалися на території Бессарабії, можливо, звідти він і прибув.

Якщо Степан Софронович Ангел походив із болгар, то тоді прізвище мало б писатися як Ангелов. А прізвище Ангел поширене також у румунів і молдаван, в тому числі і в Бессарабії. Якщо вірити сімейним переказам про болгарське походження роду Ангелів, то ймовірною є версія, згідно якої вони спочатку втекли з Болгарії в Бессарабію, а потім переселилися на Чернігівщину. Можна лише припускати, коли саме Степан Ангелов з'явився в Бессарабії, можливо, після російсько-турецької війни 1768–1774 рр.

Микиту Калениченка міг привезти на Чернігівщину хтось із Тарновських, деякі з них брали участь у тій війні, наприклад, Петро Васильович Тарновський (нар. 1766 р.), полковий квартирмейстер, який знаходився в походах 1788–1789 рр. під Очаковом, при взятті фортеці Хаджибей і міста Бендери. Але він походив з іншої гілки роду Тарновських (потомки Івана Ляшка), які володіли маєтками на Полтавщині і не мали відношення до володінь Тарновських на Чернігівщині.

Більш ймовірно, що зовсім юну сім'ю (старша дочка Феодосія народилася, коли Микиті було 16 років) привіз тодішній власник Туркенівки Григорій Якович Почека, вітчим майбутнього власника Качанівки Григорія Степановича Тарновського. Григорій Почека в той час служив у армії в чині секунд-майора, хоча його участь в російсько-турецькій війні 1787–1791 рр. потребує підтвердження.

Про Івана Калениченка, батька Микити, немає жодних відомостей, лише прізвище вказує на те, що він був українцем. З болгар могли походити як його дружина, так і невістка Зіновія.

У Микити і Зіновії Калениченків, згідно сповідних книг, було 9 дітей, серед них двоє синів – Тимофій (нар. бл. 1798 р.) і Єрофій (нар. бл. 1805 р.). Дружину Тимофія Калениченка звали Тетяна Михайлівна (нар. бл. 1804 р.).

Тимофій Микитович Калениченко був прадідом Євгена Ангела. Проживав він у Туркенівці, а потім, згідно запису у Ревізькому реєстрі Качанівки 1834 р., його в 1832 р. перевели разом з сім'єю в Качанівку дворовим у маєток Тарновських. Насправді це сталося раніше, оскільки сини Тимофія Микитовича Митрофан і Петро народилися в Качанівці, відповідно в 1828 і 1830 рр.

Палац Тарновських у Качанівці. Сучасний вигляд

Метричні записи, списки прихожан церкви Георгія Хозевіта і ревізькі реєстри Качанівки дозволяють простежити, як прізвище Калениченко поступово замінювалося на Ангел.

У записі від 4.06.1828 р. про народження у Тимофія Микитовича сина Митрофана вказаний Калениченко /Ангел/, а в записі від 11.09.1833 р. про смерть дочки Анни – Калениченко /Ангеленко/. У 1834 р. поручителем при хрещенні сина у придворного музиканта,

дворового Олександра Сушка записаний Калениченко /Ангол/.

Вперше прізвище Ангел (без Калениченко) з'являється в записі від 25.06.1840 р. про народження у Тимофія Микитовича молодшої дочки Єфросинії, а в записі про смерть від 1.06.1843 р. він знову вказаний як Калениченко.

Син Тимофія Микитовича Максим в записах про народження дочки Олени (1845 р.) і сина Андрія (1846 р.) вказаний як Ангел. Так само він записаний і в Сповідній книзі 1846 р. У Ревізькому реєстрі Качанівки 1850 р. Тимофій Микитович згадується як "Калениченко, він же і Ангелов", а його брат Єрофій уже в реєстрі Туркенівки записаний як "Калениченко, він же і Ангел". В реєстрах 1858 р. сини Тимофія Микитовича Максим і Митрофан записані як Ангелови, а брат Єрофій як Янголенко. Прізвище Янголенко згідно реєстру Туркенівки 1816 р. було і у Мирона Степановича Ангела.

Жіночі прізвища представниць роду в старих записах більше нагадують прізвиська, так, Варвара Андріївна Ангел в сповідних книгах 1800–1813 рр. записана як Єнголіна, Янгольна, Єнголка.

Таким чином, на Чернігівщині прізвище Ангел носили вже перші відомі представники роду. Відповідно до хронології, прізвище Ангелов, яке записане в метричних книгах, утворено від українського прізвища Ангел і є російським варіантом прізвища, воно стало вживатися з 1850 р. Що стосується болгарського прізвища Ангелов, то його, ймовірно, носили представники роду, які переселилися з Болгарії в Бессарабію в середині XVIII століття, там від нього і утворилося прізвище Ангел.

Надалі в метричних книгах писалися прізвища Ангел або Ангелов. Якоїсь особливої закономірності у вживанні цих прізвищ немає, навіть у межах однієї сім'ї в частини дітей було прізвище Ангелов, а у інших – Ангел. Наприклад, у Василя (нар. 1851 р.), сина Максима Тимофійовича, було прізвище Ангелов, а у його сестри Марії (нар. 1855 р.) – Ангел. Часто батько при народженні був записаний як Ангелов, а його діти носили прізвище Ангел або навпаки.

Створюється враження, що священник чи псаломщик, які вносили запис у метричну книгу, самостійно вирішували, як треба писати прізвище. Однак, прізвище Ангел децю переважає, в знайдених від 1859 р. 20 метричних записах вона вживається 12 разів.

Нащадків по чоловічій лінії роду мали діти Тимофія Микитовича Максим (нар. бл. 1821 р.), Антон (нар. 3.08.1834 р.) і Микита (нар. 14.05.1837 р.).

Микита Тимофійович Ангел був дідом Євгена Ангела. Він одружився 25.09.1860 р. на кріпосній селянці Уляні Данилівні Сахно (нар. бл. 1841 р.), у них було 5 дітей, які носили прізвище Ангелов. Нащадків по чоловічій лінії роду мали сини Іван (нар. 12.10.1860 р.) та Петро (нар. 25.12.1870 р.).

Петро Микитович Ангелов (Ангел) – батько майбутнього отамана Євгена Ангела. Його дружиною стала Клавдія Іванівна Бондар (нар. бл. 1870 р.), шлюб укладений в 1891 р. У них було 6 дітей: Олімпіада (нар. 30.01.1892 р.), Аркадій (нар. 19.08.1894 р. – помер немовлям), Євген (нар. 3.03.1896 р.) Антоніна (нар. 11.06.1901 р.), Олександр (нар. 7.06.1904 р.) і Анна (нар. 25.09.1907 р.). Всі діти носили прізвище Ангел.

У краєзнавчих публікаціях стверджують, що в родині Ангелів було 12 дітей. Очевидно, враховувалися і молодші діти інших Ангелів.

Дід Микита, овдовівши, одружився вдруге, дружину звали Тетяна Зіновіївна. У них було три дочки: Ангеліна (нар. 07.1895 р. – померла немовлям), Неоніла (нар. 12.10.1896 р.) та Лідія (нар. 23.03.1899 р.). У Олександра Антоновича Ангела був син Гавриїл (нар. 26.03.1906 р.). У Івана Микитовича Ангела було 6 дітей, з них четверо молодших приблизно того ж віку, що і у брата: Марфа (нар. 29.06.1887 р.), Іван (нар. 28.07.1889 р. – помер немовлям), Петро (нар. 28.05.1891 р.) та Валентина (нар. 11.02.1894 р.).

Марфу хрестили в Миколаївській церкві Парафіївки, це єдиний запис, в якому хутір Власівка вказаний як місце проживання Ангелів, оскільки в метричних книгах церкви Георгія Хозевіта всі вони записані як качанівські жителі (до 1839 р.), а далі в записах виділені тільки парафіяни інших церков.

І про соціальний статус предків отамана Ангела. У Сповідній книзі 1787 р. вони записані як посполиті, але прізвище власника не вказується. До 1816 р. Ангели були кріпосними селянами Григорія Почеки, а після його смерті належали його вдові Параскеві Андріївні. Після її смерті в 1824 р. власником став Григорій Степанович Тарновський, а приблизно в 1827 р. Ангелів перевели дворовими в садибу Тарновських у Качанівці. У статусі дворових кріпосних вони перебували і у наступного власника Василя Васильовича Тарновського (з 1854 р.). Після реформи 1861 р. Ангели стали селянами-власниками. Єгерями в маєтку Тарновських могли служити дід і батько Євгена Ангела. Власником Качанівки з 1866 р. був Василь Васильович Тарновський (молодший).

Василь Васильович Тарновський
(1810–1866)

Василь Васильович Тарновський
(молодший) (1838–1899)

В ході пошуків також встановлено, кому саме з роду Ангелів належало подвійне прізвище Ангел-Комсомоленко. У списках жертв політичних репресій є Володимир Олександрович Ангел-Комсомоленко, який народився 25.03.1906 р. у Власівці. Він викладав у Києві в авіаційному технікумі та університеті, за фахом – інженер-конструктор. Володимира Ангела-Комсомоленка заарештували 12.08.1937 р. за звинуваченнями в

контрреволюційній діяльності, шпигунстві та тероризмі. Був засуджений 21.12.1937 р. Військовою колегією Верховного суду СРСР до розстрілу, розстріляний і похований в Биковнянському лісі під Києвом, реабілітований 10.10.1957 р.

Його дружину Єлизавету Францівну (1909 р. н.) засудили на 8 років виправно-трудоих таборів (ВТТ) як члена сім'ї "изменника Родины", оскільки вона не зріклася чоловіка. Відбувала покарання в Сегежлазі (Сегежський ВТТ) і Карлазі (Карагандинський ВТТ), звільнена 31.12.1945 р.

Їх син Анатолій (1929 р. н.) виховувався в дитячих будинках, в 1957 р. був ув'язнений на 5 років за політичною статтею. Він писав у спогадах: «Від бабусі дізнався, що мого батька, чесного комуніста, заарештували за 58-ю статтею як ворога народу. А маму не чіпали б, якби вона написала в газету і взяла розлучення. Але мама носила йому передачі – ось і "загриміла"».

Володимира Ангела немає в метричних книгах церкви Георгія Хозевіта, але вже згадувався запис від 26.03.1906 р. про народження Гавриїла, сина Олександра Антоновича і Параскеви Опанасівни Ангелів. Наведені дати народження Гавриїла і Володимира різняться на один день, ясно, що це одна й та ж сама особа. Очевидно, мала місце зміна імені Гавриїл на більш милозвучне ім'я Володимир (як у "вождя світового пролетаріату") разом зі зміною "бандитського" прізвища Ангел на "майже революційне" прізвище Ангел-Комсомоленко.

Гавриїл був троюрідним братом Євгена Ангела. А Параскева Опанасівна і була тією бабусею, у якої Анатолій Ангел проживав у 1945 р., про що писав у спогадах.

У краєзнавчих публікаціях писалося про проживання Євгена Ангела у Владикавказі в рідної тітки під час навчання в кадетському корпусі. Цей епізод його біографії прояснити до кінця не вдалося. У Петра Микитовича Ангела була сестра Наталія, за чоловіком Петренко, але вона записана як селянка-власниця і проживала у Власівці. Більше на роль тітки підходить сестра дружини діда Микити Софія Данилівна Стратієвська, міщанка, яка в 1870 р. мешкала в Ніжині. Але відомостей про перебування Стратієвських на Кавказі поки-що не знайдено.

Таким чином, проведені дослідження архівних документів дозволили істотно розширити знання про рід отамана Євгена Ангела. Його родовід встановлено до 5-го коліна, а часові рамки роду сягають у другу половину XVIII століття. Отримана інформація про походження Ангелів дещо суперечить сімейним переказам про болгарське коріння роду, хоча воно і не виключається. Також встановлено, що вживане в метричних записах прізвище Ангелов є не болгарським, а російським варіантом українського прізвища Ангел і з'явилося в середині XIX століття.